

NOTE DE POLITICI

Care sunt cele mai iminente constrângeri în calea creșterii economice în Moldova? Studiu comparativ

*Autori: Andrea Capussela
Marcel Chistruga*

În cei 20 de ani de independență Republica Moldova, în continuare, luptă pentru reforme și creștere economică sustenabilă. Pentru Republica Moldova intențiile de reformare au fost o constantă a agendei politice, însă reușite în materie de transformări nu s-au înregistrat. Cu unele excepții, clasa politică nu și-a putut asuma responsabilitatea și respectiv costurile ce țin de promovarea unor transformări cardinale. Pe de altă parte, neimplicarea în realizarea unor profunde transformări a generat o situație în care economia națională a acumulat dezechilibre structurale și funcționale.

În prezent, situația este una curioasă, Republica Moldova are ritmuri bune de creștere, dar dinamica pozitivă nu e generată de factori interni. Consumul, finanțat din remiteri, determină dinamica economică, iar Republica Moldova are pe intern capacități reduse de a genera o creștere a productivității și competitivității economiei. Considerăm că actualmente orice tergiversare în realizarea unor reforme profunde, liberale prin esență, va reține Republica Moldova în ultimul eșalon al dezvoltării și va împiedica transformarea economiei naționale în una funcțională.

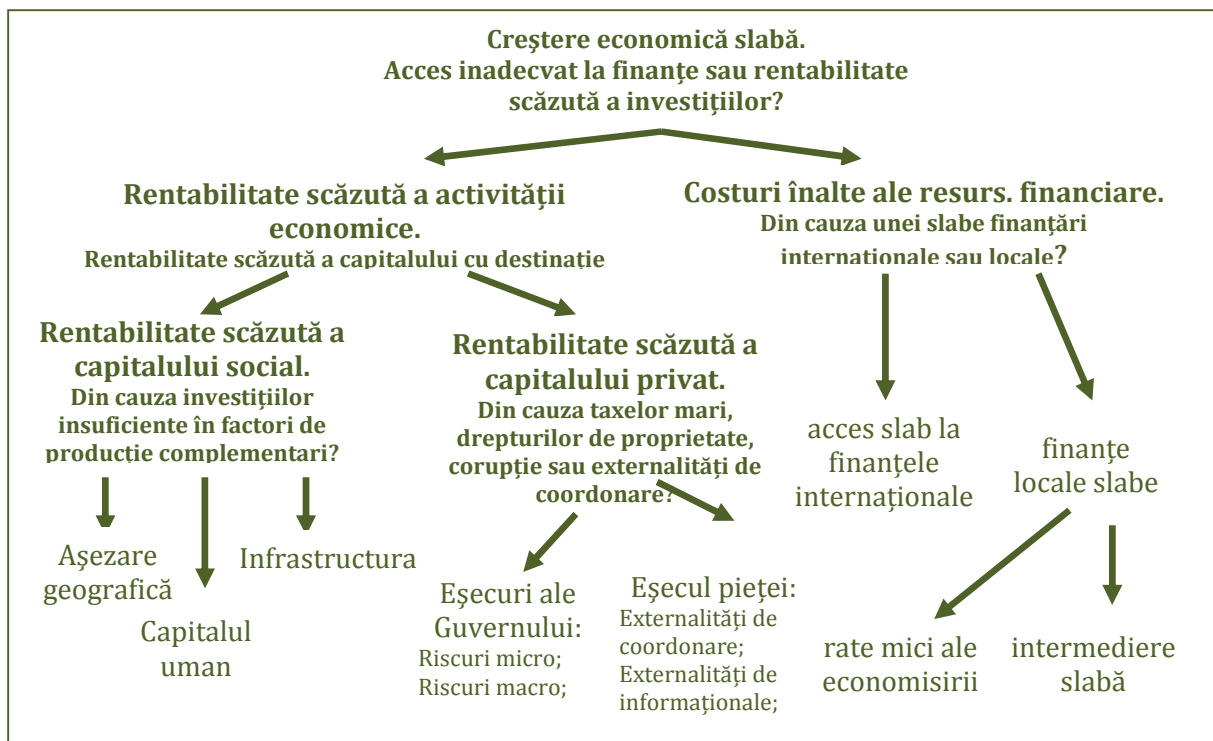
Literatura de specialitate abundă în analize și modele de creștere și dezvoltare economică. Unele aplicabile în cazul Republicii Moldova, altele irelevante. În ultimii 10 ani, un punct de referință în practica internațională în domeniul dat, reprezintă lucrarea lui Hausmann, Rodrik and Velasco unde este descrisă metodologia de determinare a celor mai iminente constrângeri și se bazează pe „o clasificare elementară, dar semnificativă”. Cu alte cuvinte, pentru simplificare, această abordare adresează o chestiune validă pentru economia unei țări – de ce creșterea este lentă, fie din cauza rentabilității activității economice per ansamblu sau din cauza accesului la finanțe. Astfel, atare abordare permite să identificăm unele priorități pentru politicile publice. Este ușor de vizualizat constrângerile și opțiunile de politici examinând schema conceptuală a diagnozei creșterii economice.

Constrângeri de infrastructură: Deficiențe în infrastructură ce face parte din responsabilitatea statului. Aceasta ar include transportul rutier, feroviar, aerian, rețelele de apă, telecomunicații și energetice.

Constrângeri ale climatului investițional: politicile guvernului, regimul de reglementare și implementare a acestora astfel încât stimulării pentru investiții eficiente de către întreprinderile private și indivizi sunt limitați sau distorsionați.

Constrângeri de ordin macroeconomic: politici naționale care generează condiții macroeconomice instabile sau non-viabile și care cauzează incertitudini pentru investitorii din restul economiei.

Schema: Diagnoza creșterii economice



Cadrul conceptual al analizei sugerează următoarele domenii de analiză:

- Constrângeri de capital uman: Deficiențe ale sistemului public de învățământ sau servicii sociale sau stimulânți pentru servicii de instruire oferite de sectorul privat.
- Constrângerile sistemului financiar: sistemul financiar poate fi o constrângere pentru creșterea economică dacă constrângerile generează rata dobânzii înaltă pentru investitori, dacă spread-ul ratei dobânzii este ineficient de înalt, sau dacă sectorul financiar este incapabil (din cauza structurii, proprietății, sau capacității) să ofere servicii financiare, unde serviciile financiare ar fi mutual benefice (pentru bănci și clienți).
- Informare sau inovare insuficientă: lipsa informației despre prețuri și condițiile pieței, diseminarea slabă a inovațiilor, sau stimulânți insuficienți pentru inovare.
- Capitalul natural: caracteristicile geografice și ale mediului din țară poate genera venituri mici din investiții.

Rezumatul concluziilor

În continuare ne vom concentra asupra constrângerilor în Republica Moldova. Analiza se bazează pe următoarele studii, care toate au la bază aceeași metodologie:

”Raport preliminar de analiză a constrângerilor în creșterea economică”, studiu efectuat pentru Programul ”Compact” în 2008, Corporația Provocările Mileniului, D. Caragia, V. Bozu, I. Gotișan.

”Raport privind analiza constrângerilor în creșterea economică”, studiu elaborat de Expert-Group pentru Cancelaria de Stat în anul 2010, particip.gov.md/files/Analiza_constrangerilor_final.pdf.

”Relația dintre constrângeri și creștere economică”, Program pentru tineri cercetători, AȘM, 2010.

În plus, această notă de politici ia în considerare și ultimul Memorandum Economic de țară al Băncii Mondiale.

Conform cadrului de analiză a constrângerilor, cauza RENTABILITĂȚII JOASE A ACTIVITĂȚII ECONOMICE este determinată de deficiența beneficiilor sociale sau de ratele scăzute ale rentabilității capitalului privat.

Rentabilitatea capitalurilor cu destinație socială

Deși, studiile menționate nu au o poziție univocă în această privință așezarea geografică, cât și resursele naturale ale Republicii Moldova nu sunt o problemă de constrângere majoră a creșterii economice, cel puțin pe termen scurt. În analiza efectuată de către Expert-Group resursele naturale ca pământul și resursele acvatice, la momentul actual, sunt suficiente pentru dezvoltarea economică a țării, iar riscurile aduse de schimbarea climei, nicidecum nu sunt cele mai critice din perspectiva comparațiilor internaționale¹³.

Studiul elaborat în 2008 pentru programul ”Compact”, nu consideră că factorii naturali sunt o constrângere critică cu toate că admite existența unor deficiențe. Astfel, accesul pe piețele de desfacere se va ameliora datorită proximității cu UE, dotarea cu terenuri și spații pentru dezvoltare este bună și efectul climei asupra forței de muncă este marginal. În același timp, condițiile climatice și a solului duc la deprecierea rapidă a infrastructurii drumurilor și dotarea cu resurse acvatice este o potențială problemă în viitor¹⁴.

Al treilea studiu elaborat în cadrul programelor de stat pentru tineri cercetători, adăugător la concluziile primelor două studii, consideră că o problemă constituie irigarea și resursele acvatice ale țării. Odată cu recuperarea economiei și agriculturii în particular, deficitul resurselor de apă potabilă se va mări. Pe termen lung, deficitul de apă poate deveni un impediment important în fața creșterii economice. Alte probleme-cheie ale sectorului includ în principiu capacitățile reduse ale instituțiilor de a colecta venituri suficiente pentru acoperirea corespunzătoare a cheltuielilor operaționale, de menținere și investiționale.

Astfel, în ceea ce privește dotarea cu terenuri, Republica Moldova are soluri agricole excelente ce cuprind aproape 77% din suprafața țării, ceea ce nu prezintă o constrângere majoră. Capitalul natural este favorabil dezvoltării Republicii Moldova. Poziția geografică a țării este moderată și compensată prin deschiderea economică a țării.

Infrastructura

Toate analizele efectuate denotă o stare precară a infrastructurii, în special a celei rutiere. Cu toate că în general lungimea și densitatea infrastructurii rutiere par a fi suficiente din perspectiva comparativă, calitatea acesteia este nesatisfăcătoare. Această stare determină costuri sporite pentru desfășurarea afacerilor și reduce atractivitatea investițională a Republicii Moldova¹⁵.

¹³”Raport privind analiza constrângerilor în creșterea economică”, studiul elaborat de Expert-Group, particip.gov.md/files/Analiza_constrangerilor_final.pdf, p.7

¹⁴”Raport preliminar de analiză a constrângerilor în creșterea economică”, D. Caragia, V. Bozu, I. Gotișan, p. 18

¹⁵”Raport privind analiza constrângerilor în creșterea economică”, studiul elaborat de Expert-Group, particip.gov.md/files/Analiza_constrangerilor_final.pdf, p.7

În afară de infrastructura rutieră, studiul efectuat pentru programul "Compact" indică asupra a trei probleme ce împiedică la dezvoltarea eficientă a sectorului TIC: ineficiența pieței de telecomunicații; un sector TIC subdezvoltat, cât și disponibilitatea redusă și acceptarea de servicii electronice de către cetățeni, întreprinderi și autorități¹⁶. Deci, deși statisticile arată un nivel satisfăcător al dezvoltării, sectorul nu-și valorifică pe deplin potențialul. Această concluzie este validă și în cazul studiului Expert-Group.

Conform studiului pentru Cancelaria de Stat, celelalte tipuri de infrastructură sunt la un nivel adecvat regiunii. Constatarea este argumentată în baza unor indici comparativi la nivelul regiunii (indicatorii de tranziție, BERD). Autorii menționează că poziția mediană a Moldovei în aceste clasamente nu camuflează deficiențele la capitolul furnizarea resurselor energetice și eficiența redusă în utilizarea lor, problemele în asigurarea cu apă și cu sistemele de canalizare în mediul rural. Considerăm important de a menționa că, deși eficiența și costurile mari asociate utilizării resurselor energetice nu au fost identificate ca constrângeri iminente, acestea rămân un impediment pentru companiile mari, care au nevoie de economii de scară pentru a se dezvolta și a concura la nivel regional.

Considerăm că este important de menționat că eficiența și costurilor asociate cu utilizarea resurselor energetice nu au fost identificate ca constrângeri semnificative; cu toate acestea, ele reprezintă impedimente pentru companiile mari care au nevoie de economii de scară pentru a se dezvolta și concura la la nivel regional.

Aceleași concluzii le găsim în celelalte două studii, inclusiv în publicația Băncii Mondiale, dar menționăm că, în general, o infrastructură precară reduce mobilitatea factorilor de producție. Mobilitatea factorilor influențează costurile acestor factori. Astfel, diferențele de prețuri ale factorilor de producere este un indicator, implicit, al diferențelor regionale în disponibilitatea componentelor de infrastructură. De aceea, considerăm că nu doar infrastructura rutieră este o constrângere, dar este necesar de a avea o abordare mai amplă ce ar include și celelalte infrastructuri, cea aeriană, de telecomunicații, cea energetică, rețelele de apă și calea ferată. Conform „Raportului de Competitivitate Globală 2010-2011” pe o scară de la 1 la 7, Republica Moldova este notată cu 3,1¹⁷, la calitatea infrastructurii. La acest compartiment ocupăm una dintre ultimele poziții nu doar în regiunea Europei de Est și a Asiei Centrale, ci în lume, și ne plasăm pe poziția 119, într-un clasament format din 139 de state.

Capitalul uman

Deficiențe la capitolul capital uman le găsim în toate cele trei studii, dar cu accente diferite. În analiza efectuată în 2008, capitalul uman nu este prezentat ca o constrângere majoră, astfel, din cauza că beneficiile pentru calificare¹⁸ sunt mari și în creștere. Respectiv, autorii constată că din cauza numărului mare de posesori de studii terțiare printre imigranți, Moldova are capacități umane neutilizate și, respectiv creșterea beneficiilor salariale pentru calificare, nu este un indicativ pentru a constata o constrângere a capitalului uman. În același timp, există evidențe că întreprinderile străine oferă o plată mai mare pentru abilități de lucru critice, ceea ce înseamnă că setul de abilități și deprinderi de muncă cerut de companiile străine, este mai deficitar pe

¹⁶Raport preliminar de analiză a constrângerilor în creșterea economică”, D. Caragia, V. Bozu, I. Gotișan, p. 36

¹⁷Pentru majoritatea indicatorilor incluși în „Raportul de competitivitate Globală 2010-2011”, indicatorii analizați sunt clasificați pe o scară ce cuprinde valori de la 1 la 7 – exprimând cea mai nefavorabilă stare a indicatorului analizat, iar 7 – reprezintă situația inversă.

¹⁸Analiza a fost efectuată pe baza relațiilor lui Mincer.

piața de muncă internă, decât acela cerut de companiile domestice.

În analiza efectuată pentru Cancelaria de Stat, capitalul uman este prezentat ca o constrângere. Concluzia se bazează pe faptul că piața muncii are dezechilibre majore. Contrar aprecierilor din primul studiu, Expert-Group enunță că avem forță de muncă relativ calificată, dar care nu este utilizată eficient. Conform chestionarelor efectuate de organisme internaționale jumătate din angajatori consideră că nivelul scăzut al abilităților de muncă este o constrângere majoră în activitatea lor, și, concomitent, se atestă un nivel redus al indicatorilor de calitate în sistemul educațional din Republica Moldova.

La deficiențele enunțate, studiul AȘM, atestă faptul că la nivel demografic se observă o reducere a populației în ultimii ani, la care se adaugă o creștere masivă a numărului de emigranți. Se observă o descreștere a specialiștilor în domeniul agro-industrial. Calitatea și conținutul studiilor nu corespunde cu necesitățile cererii de muncă în Republica Moldova. Contrar studiilor precedente, analiza efectuată în cadrul proiectelor pentru tineri cercetători, califică remunerarea muncii la un nivel scăzut, în schimb remunerarea specialiștilor cu un grad înalt de calificare la un nivel comparabil cu cel din regiune

Confirmarea acestor probleme se regăsește și în notele de politici ale Guvernului. Sistemul educațional este ineficient, înregistrând o scădere a numărului de elevi comparativ cu un număr mare de cadre didactice și cadre nedidactice, insuficient remunerate. Continuă declinul demografic grație ratelor scăzute ale fertilității și emigrațiunii masive. Normele învechite, datând din timpuri sovietice, au permis creșteri neargumentate a numărului de cadre didactice și nedidactice¹⁹.

Inovarea tehnologică și difuzarea acesteia

Raportul efectuat pentru Cancelaria de Stat atestă faptul că ponderea cheltuielilor asociate cu cercetarea și dezvoltarea în PIB este comparabilă cu alte state din regiune, dar problema este randamentul acestora. Ineficiența cheltuielilor pentru cercetare și dezvoltare este în mare parte asociat cu poziția dominantă a AȘM.

Companiile autohtone prezintă un grad redus de inovații, dar care nu sunt critice pentru creșterea economică. După cum se menționează în studiu, fapt confirmat de ponderea exporturilor tehnologice avansate.

Studiul efectuat pentru programul "Compact", nu consideră inovarea și difuzarea tehnologiilor noi o constrângere pentru Republica Moldova. Astfel, rezultatele cercetării relevă o situație destul de bună la capitolul inovare și difuzare a tehnologiilor. Concluzia principală este că în comparație cu alte țări, exportatorii diversifică cu succes produsele comercializate, cercetătorii furnizează un număr mare de brevete și întreprinderile raportează rezultate inovaționale pozitive²⁰.

Al treilea studiu, pune accentul pe difuzarea noilor tehnologii, concluzionând că la acest capitol Moldova are deficiențe. În linii generale, Economia Republicii Moldova se bazează pe acumularea factorilor de producție și nu pe inovații și tehnologii avansate. Respectiv, din acest motiv, cu

¹⁹ Moldova. Note de politici. 2009, p.56

²⁰ Raport preliminar de analiză a constrângerilor în creșterea economică", p.52, particip.gov.md/files/Analiza_constrangerilor_final.pdf.

unele excepții economia națională nu generează produse inovative și competitive. De aceea, concluzia este că acest aspect nu prezintă o constrângere, la moment, dar se prezintă ca o potențială constrângere în viitorul apropiat, există curenți mari la capitolul difuzarea tehnologiilor, și se observă slabe rezultate la transferul de tehnologii, concomitent ambele aspecte necesită timp pentru a redresa situația.

Rate scăzute ale rentabilității capitalurilor private (low appropriability)

Practic problema constă în faptul de ce 1 leu investit în Moldova are o rentabilitate atât de mică. Analiza cauzelor poate fi grupată în felul următor:

- ✓ riscuri macro – instabilitate financiară, monetară, fiscală etc;
- ✓ riscuri micro – drepturile asupra proprietății, corupția, taxele;
- ✓ eșecul pieței;
- ✓ externalități informaționale;
- ✓ externalități de coordonare.

Riscuri macroeconomice

Studiile analizate reflectă, în mare parte, aceleași rezultate. Astfel, inflația și deficitul comercial este o problemă majoră pentru creșterea economică în Republica Moldova. Studiul pentru Cancelaria de Stat menționează că măsurile BNM de țintire a inflației sunt așteptate să dea rezultate pe termen mediu. Dar, pe de altă parte, se constată existența surselor stabile de acoperire a deficitului comercial (veniturile remise de emigranți). Acest fenomen reduce din vulnerabilitatea economiei la presiunile deficitului comercial, dar are un cost destul de mare. În special acest cost este asociat cu creșterea REER și efectele negative pe care le are asupra competitivității produselor naționale.

Riscul reducerii remiterilor este direct legat de creșterea economică în Republica Moldova. Orientarea economiei naționale pe utilizarea remiterilor nu este o opțiune viabilă. Pe termen mediu neorientarea economiei naționale spre investiții și export poate duce la deteriorarea nivelului și a calității dezvoltării²¹.

Riscuri microeconomice

Studiile menționate atestă deficiențe la acest capitol. Studiul efectuat de către Expert-Group menționează că cele mai problematice domenii sunt: angajarea/disponibilizarea forței de muncă, activitățile de export-import și protecția intereselor investitorilor.

Studiul efectuat pentru programul "Compact" relevă faptul că climatul investițional și de afaceri are o tendință de ameliorare în comparație cu țările de referință analizate, însă din cauza condițiilor de licențiere și obținere de autorizații, rigiditatea reglementării relațiilor de muncă și obiectivitatea sistemului judiciar, pierde din atractivitate. Sunt constatate deficiențe aferente procesului de impozitare, chiar dacă studiul menționează că mărimea impozitelor nu ar reprezenta o problemă majoră. În schimb, costurile asociate cu întocmirea și prezentarea rapoartelor în instanțele abilitate în mod sigur reprezintă un impediment important.

²¹"Relația dintre constrângeri și creștere economică", Program pentru tineri cercetători, AȘM, 2010.

Studiul efectuat de către AȘM are o viziune mai critică asupra situației riscurilor microeconomice, considerându-le una dintre cele mai importante constrângeri pentru Republica Moldova.

Deși, pe parcursul ultimilor ani climatul de afaceri s-a îmbunătățit într-o oarecare măsură, Guvernul s-a orientat spre reforme, ce ar asigura un mediu facilitat pentru afaceri, însă multe proiecte de optimizare se implementează prea lent și nu au consistență.

Problemele asociate cu garantarea drepturilor de proprietate, corupția, birocrăția și supra-reglementarea diminuează puternic efectele pozitive ale reformelor economice ce stimulează mediul de afaceri și climatul investițional. Problema este la nivelul de implementare a reformelor, o îmbunătățire la acest capitol ar contribui la rezultate economice pozitive mai pronunțate.

La aceasta se mai adaugă instabilitatea mediului politic, corupția și birocrăția factori ce mențin mediul de afaceri din Moldova mult mai nefavorabil decât în țările din regiune. Se întreprind eforturi ca sistemul judiciar să devină tot mai independent, dar prevederile actuale nu protejează curțile de presiuni politice. Iar calitatea sistemului judecătoresc nu este compatibil cu aspirațiile de creștere economică sustenabilă a Republicii Moldova.

Accesul la finanțe

Studiile efectuate în cadrul programului tinerilor cercetători al AȘM și cel de către Expert-group au ajuns la concluzia că accesul la finanțe este o constrângere majoră la creșterea economică. Cel de-al treilea studiu efectuat în 2008 pentru programul "Compact", consideră că accesul la finanțe nu este o constrângere, dar în același timp punctând unele probleme ale sistemului financiar.

În ansamblu cercetările studiului arată că indicatorii sectorului bancar se află la un nivel acceptabil, dar tabloul pozitiv este afectat de probleme structurale legate de:

- ✓ cadrul legislativ,
- ✓ absența unor birouri a istoriilor de creditare,
- ✓ relații opace de proprietate.

În studiu se mai evidențiază că sistemul financiar nu este suficient de dezvoltat, iar piața financiară locală nu este matură, creditele bancare sunt în esență ultima și prima sursă de finanțare pentru firmele moldovenești. Principalele constrângeri ale sistemului bancar ar fi: asimetria activității de creditare, preferințele temporale ale băncilor, cât și ambiguitatea cadrului legal din domeniu.

Celelalte două studii relevă probleme grave în accesul la finanțe, studiile pun în evidență faptul că accesul la finanțele interne este deficitar și nu corespunde necesităților economiei. Sumarul cauzelor invocate în ambele studii se rezumă la rate mari ale dobânzii (cele mai mari rate la credite acordate din regiune), condițiile pentru gaj restrictive și mari, pondere mare a creditelor neperformante, lipsa competiției în sistemul bancar, insuficiența produselor financiare, sistem juridic și regulator defectuos, acces limitat la piețele financiare internaționale. De altfel, cauzele problemelor în sectorul financiar al Republicii Moldova, are similitudini și chiar sunt asociate cu riscurile microeconomice despre care am discutat. În special ne referim la lipsa competiției și sistemul judecătoresc incapabil să asigure buna funcționare a economiei.

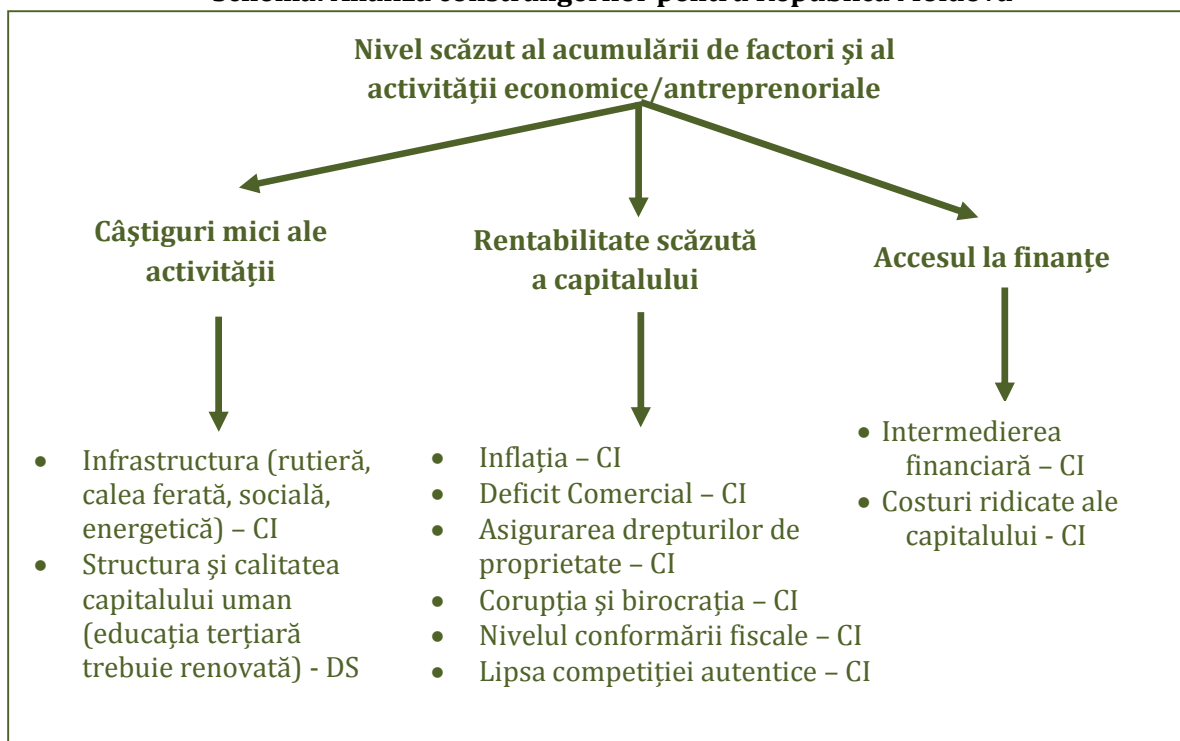
Cu alte cuvinte, cauzele problemelor observate în sectorul financiar din Republica Moldova sunt similare, dacă nu chiar strâns asociate cu, riscurile microeconomic discutate mai sus. În special facem referință la lipsa concurenței și deficiențele sistemului judiciar, care oferă sprijin

insuficient pentru buna funcționare a economiei.

CONCLUZII

Analiza constrângerilor este focusată asupra motivelor care stau la baza deciziilor posesorilor de capital de a investi sau nu (funcția de producție Cobb-Douglas). Diagnoza creșterii realizată prin analiza constrângerilor constă în analizarea acelor factori care reprezintă impedimentele eminente pentru creșterea economică. În continuare, urmând cadrul conceptual al analizei constrângerilor, în urma analizei efectuate, prezentăm schematic constrângerile în calea creșterii economice pentru Republica Moldova.

Schema: Analiza constrângerilor pentru Republica Moldova



DS – Deficiență structurală

CI – Constrângere iminentă

Studiile relevă o multitudine de probleme și deficiențe, întrebarea cea mai importantă este pe care le alegem ca cele mai iminente constrângeri. Considerăm, că la acest nivel al dezvoltării eșecul guvernului de a stabili și respecta reguli clare de joc pentru întreaga societate este cea mai mare piedică pentru creșterea economică. Astfel, constrângeri ca corupția și birocrăția, garantarea drepturilor de proprietate, existența unui cadru concurențial autentic, sunt acelea care nu permit apariția și dezvoltarea unui mediu de afaceri calitativ și viabil.

La această constrângere primordială adăugăm și accesul deficitar la resursele de finanțare, din cauza costurilor mari, lipsei competiției pe piața financiară internă și accesul redus la piețele financiare internaționale.

Teoretic, cele două constrângeri ar trebui să aibă simptome diferite, dacă problema este în accesul la finanțe, atunci ratele dobânzii ar trebui să fie la un nivel mare și cu deficite cronice ale contului curent. Pe când, dacă există o problemă la rentabilitatea investițiilor, atunci ar trebui să

avem rate mici ale dobânzii și resurse externe de finanțare, care stimulează consumul, dar nu contribuie la capacitatea productivă a economiei. Considerăm ambele constrângeri enunțate, valide și, argumentăm acest lucru prin specificul și structura economiei naționale, care este de așa natură, încât subminează sectoarele/zonele în care teoretic ar trebui sau, în unele cazuri chiar, avem o careva ameliorare. Acest tablou este rezultatul lipsei de reforme esențiale și profunde în Republica Moldova.

Cu alte cuvinte, la baza de ambelor constrângeri - riscuri microeconomice și accesul inadecvat la finanțare - se observă probleme foarte asemănătoare, toate legate de deficiențele instituțiilor care stau la baza economiei. Astfel, într-o abordare mai largă, le putem privi ca o singură constrângere, cu implicații atât pentru sectorul financiar, cât și pentru mediul de afaceri și climatul investițional.

Un argument în plus, pentru alegerea acestor constrângeri, a fost faptul că economia de piață funcțională presupune unele caracteristici definitorii: prețuri și comerț liberalizat; sistem juridic funcțional, drept de proprietate garantat; stabilitate macroeconomică și politici economice coerente; sector financiar bine dezvoltat; absența oricărei bariere semnificative la intrarea și ieșirea unei companii de pe piață; sector dezvoltat al întreprinderilor mici. În consecință, următoarele note de politici vor aborda problema mediului de afaceri și accesului la finanțe în Republica Moldova.

Eliminarea constrângerii, în contextul unei abordări mai largi, după cum s-a discutat mai sus, ar trebui să ofere un impuls pentru dezvoltarea durabilă a economiei naționale, și, prin urmare, se prezintă ca o prioritate înaltă pentru politici. În acest sens, menționăm că există posibilitatea de a aborda constrângerile atât prin politici pro-active, cât și prin politici structurale. De obicei, politicile pro-active implică costuri financiare mai mari decât cele structurale și, judecând după experiența anterioară, nu par să fi produs întotdeauna rezultate satisfăcătoare (din cauza problemelor, bine-cunoscute, asociate cu imperfecțiunea informației). Astfel, din punct de vedere teoretic, s-ar părea că politicile structurale ar putea să abordeze, în general, riscurile microeconomice mai eficient și la costuri directe mai mici decât politicile pro-active, care ar trebui să fie utilizate cu prudență atunci când sunt folosite la stimularea dezvoltării unor sectoare specifice. Bine direcționate, politicile pro-active par a fi mai adecvate pentru eliminarea constrângerilor legate de finanțe. Credem, de exemplu, că măsurile pro-active de stimulare a diversificării financiare ar putea fi o opțiune viabilă, ce merită a fi luată în calcul; programul PARE 1 este un exemplu, dar și alte măsuri ar putea fi considerate, prin care capitalul public este direcționat către sectorul real prin intermediul fondurilor de investiții private sau fondurilor de risc.